

НАТО И ЕНЕРГЕТСКАТА БЕЗБЕДНОСНА ДИЛЕМА

Кратка содржина

Основната интенција на презентираниот труд претставува обид за приближување и појаснување на дебатата за енергетската безбедност во рамките на „еволуирачкиот“ НАТО. Состојбите во полето на енергетското снабдување не претставуваат само економска тематика, односно, сè повеќе ги окупираат работните агенди и на другите институции на меѓународната сцена. Поконкретно, трудот се осврнува на обидот за политизација и секуритизација на енергетското снабдување, вклученоста и улогата на НАТО на полето на енергетската безбедност како и сложеноста во дефинирањето на таквата улога на Алијансата. Трудот ги разгледува аргументите кои одат во прилог на потребата за посериозното инволвирање на НАТО, и ги елаборира почетоците на таквите размислувања во стратегиските документи на Алијансата. Исто така, се анализирани и елементите кои би можеле да претставуваат „кочница“ во јасното дефинирање на местото и улогата на НАТО во енергетската безбедност. Енергетската безбедносна дилема претставува сериозен показател за можните насоки на еволуирањето на Алијансата и нејзиниот иден ангажман во современите меѓународни односи.

Клучни зборови: НАТО, ЕНЕРГИЈА, ЕНЕРГЕТСКА БЕЗБЕДНОСТ, БЕЗБЕДНОСТ, РЕСУРСИ

ВОВЕД

Проблемите поврзани со енергетската безбедност од поодамна не претставуваат базични тематски содржини единствено на економските форуми, односно сè повеќе претставуваат главни содржини во рамките на меѓудржавните политички средби на највисоко ниво. Трговската размена на базичните енергетски ресурси не претставува само економско прашање, туку сè повеќе станува и политичко прашање. Надоврзувајќи се на претходно споменатото, ако се додаде и фактот што и воено-политичките алијанси, како што е НАТО, се повеќе во своите работни агедни ја сврстуваат редовноста и стабилноста со снабдувањето на енергенти, ете, ја потврдата за тоа дека од првенствено економска тема, снабдувањето со енергенти претставува и тема на безбедносниот корпус.

Што всушност претставува енергетската безбедност? Под енергетска безбедност на глобално и национално ниво се подразбира достапноста на енер-

гентите, и тоа во доволни количини и по пристапни цени, стабилна испорака, како и физичка безбедност на гасоводите и нафтоводите.

Со оглед на фактот што глобалните енергетски ресурси се ограничени, проблемот со енергетската безбедност добива исклучително значење. Ова претставува последица на зголемената побарувачка и потрошувачка на енергетските ресурси која се зголемува заедно со зголемувањето на светското население и развојот на новите технологии. Исто така, географската разместеност на ресурсите и нивната потрошувачка е крајно нерамномерна. Најголеми потрошувачи на природниот гас се земјите од Европската Унија, а нивен главен снабдувач е Руската федерација која располага со една третина од светските резерви на гас. Од друга страна најголема побарувачка за нафта имаат САД и „азиските тигри“, а како главни извозници на нафта се земјите од Блискиот Исток.

Нерамномерниот однос на силите со понудата и побарувачката на енергенти предизвикува појава на зависност која настанува на релација производител - купувач. Притоа, таквата зависност не е еднонасочна, односно не зависат само државите увознички на енергенти од производителите, туку и самите производители зависат од стабилната побарувачка и пазарот на кој ќе ги пласираат своите производи. Со економска терминологија, почетната претпоставка би била дека пазарот и неговите закономерности претставуваат главен регулаторен механизам, како и претпоставката дека главните актери се однесуваат рационално на тој пазар. Меѓутоа, ресурсите на базичните енергенти се ограничени и необновливи, а побарувачката за нив е во постојан пораст бидејќи функционирањето на модерните економии е незамисливо без нив. Сето тоа предизвикува трговијата со енергенти да стане прашање од јавно значење за секоја држава, што подразбира ангажман на државните институции и претставува предмет на државната политика. Во ситуација кога снабдувањето со енергенти е издигнато на ниво на државна политика, тогаш односите помеѓу снабдувачот и купувачот не ги одредува само економската логика туку и политичките мотиви и надворешно-политичките интереси. Како последица на ваквите односи и политизацијата на енергетското снабдување се појавува непредвидливоста и зголемувањето на неизвесноста и недовербата помеѓу сите учесници во синцирот на енергетската зависност.

Поставувањето на енергетската проблематика на политичко ниво, условува и покренување на дискусии за секуритизација и милитаризација на енергетската проблематика. Секуритизацијата претставува процес во кој некој објект или одредена вредност се детерминира како објект од примарно значење за ангажман во негова одбрана. Едно од крајните методи на делување во вакви случаи може

да биде и употребата на воена сила. Меѓутоа, немора да биде употребена и воена сила, туку можни се и други методи коишто се од доменот на надворешно-политичките средства, односно воведување на санкции или прекин на дипломатските односи¹. Обидите за секуритизација на енергетското снабдување, можат да се разберат и како екстремна верзија на политизацијата, со која некој проблем и покрај тоа што е од јавно значење се означува и како прашање за опстанокот на одредена држава, нација или одредена групација. Кога воено-политички сојуз, каков што е НАТО разгледува одредена тема во контекстот на глобалната безбедност, тогаш станува збор за обид за секуритизација на таа тема. Денеска, профилот на НАТО полека но сигурно еволуира, што значи дека е поразличен од периодот кога Алијансата била создадена. НАТО е релевантен фактор на глобалната безбедносна сцена кој може да го изврши чинот на секуритизација, убедувајќи ги како земјите членки така и оние кои не се за значењето на одредена проблематика. Изминатиот период се чини дека Алијансата презема чекори, односно дискутира за потребата од секуритизација на енергетското снабдување и енергетската безбедност ја сврстува во своите приоритетни задачи.

Вклучувањето и улогата на НАТО во сферата на енергетската безбедност

Можноста за вклучувањето и улогата на НАТО во енергетската безбедност има два круцијални момента. Првиот има повеќе воено-безбедносен фокус кој ја рефлектира дуалната потреба на Алијансата за спроведување на практично и логистичко планирање на заштитата на енергетските залихи, посебно на нафтата, притоа одржувајќи ја пошироко безбедност на нејзините земји членки и стабилноста на сопствената оперативна способност.

Ваквата констатација подразбира разгледување на воените закани на енергетските постројки како и рутите за снабдување со енергетските ресурси. Можностите за ескалација на заложбите за воспоставување контрола над производителите, транзитните земји во поглед на енергентите (нафтови, гасоводи) како и сопствената безбедност се релевантни чинители на можните воени конфронтирања. Одредени аналитичари оценуваат дека можноста за пристап кон енергетските ресурси може да стане предмет на големо воени конфронтирања кој претставува сериозен проблем во функционирањето на современиот меѓу-

¹ Radoman, J. *Securitization of Energy as a Prelude to Energy Security Dilemma*. Western Balkans Observer. Issue: 4/2007, pp.36-37.

народен систем. Пиратските и терористичките напади го зголемуваат овој ризик. Според една студија, се укажува дека имало најмалку 330 терористички напади на нафтените и гасните погони ширум светот помеѓу 1990 и 2005, вклучувајќи ги НАТО и партнерските земји².

Вториот момент за вклучувањето на НАТО во дискусиите за енергетската безбедност повеќе се фокусира на политичкиот притисок и заканите за енергетската безбедност. Ваквиот став може да се идентификува и нагласи особено по спорот помеѓу Украина и руската компанија „Гаспром“. Политичкиот притисок кој се манифестираше со прекин на испораката на гас, на почетокот на 2006 година. Руските авторитети ваквиот чин го објаснувале исклучително од економски причини. Поскапувањето на цената на чинење, на нафтата и гасот за земјите од поранешниот Советски Сојуз го означиле крајот на ерата во која тие енергентите ги купувале по пониска цена. На тој начин, официјална Москва настојува дебатата да ја задржи на економски терен, нагласувајќи дека зголемувањето на цената има економско, а не политичко значење³. Ваквите настани ја стимулираа дискусијата за енергетската безбедност во рамките на НАТО.

Двата момента несомнено резултираа со концептуална разлика во поглед на реализирањето на главната цел. Имено дилемата е поставена на следното ниво: Дали треба Алијансата да усвои поширок „тематски“ пристап кон енергетската безбедност, во кој интересите на државата „произведувач“, „транзитната“ држава и државата „потрошувач“, се гледаат ефективно во слично светло - против заканите кои ги поткопуваат интересите на сите, како што е напад на главна снабдувачка рута? Или треба да усвои повеќе регионален и директен пристап, во кој интересите на „произведувачот“ и „потрошувачот“ се разликуваат - што во основа го носи влијанието на моќната Алијанса во поддршката на земјата „потрошувач“ во онаа што се смета напреварувачки дијалог на „производител“ и „потрошувач“?

Во контекст на потребата од вклучувањето на Алијансата во енергетската безбедност особено е важен Самитот во Рига, одржан во Ноември 2006 година. Имено, Декларација од Самитот во Рига вклучи краток параграф експлицитно најавувајќи (за **прв пат**) дека енергетската безбедност е грижа на НАТО, давајќи

² Moran, D., J.A Russell. „The Militarisation of Energy Security“, Strategic Insights, Vol 7, No. 1, February 2008 p.2.“ <http://www.ccc.nps.navy.mil/si/2008/Feb/moranFeb08.asp> (посетен на 05.05.2009 година).

³ Руските министри за финансии и економија истакнувале дека усогласувањето на руските цени на енергентите со светските цени до 2011 година претставува еден од условите за прием на Русија во Светската трговска организација. Radoman, J. *Securitization of Energy as a Prelude to Energy Security Dilemma*. Western Balkans Security Observer. Issue: 4/2007, p.40.

и задача на Алијансата да ги истражи специфичностите на таа улога. Со Декларацијата на тој начин се промени природата на дискусијата, таа веќе не е за тоа дали Алијансата има улога, односно таа потврдува дека има. Прашањето сега се поставува за природата на таа улога. Втор значаен момент претставува говорот на американскиот сенатор Ричард Лугер на маргините на Самитот во Рига. Во говорот се укажува на закानите од тероризмот, како и на фактот дека енергијата веројатно ќе биде извор на вооружени конфликти на Европската сцена како и во околните региони. На тој начин, Лугер потенцира дека би било неодговорно од НАТО да го намали својот ангажман на полето на енергетската безбедност. Но, неговиот фокус беше насочен кон потенцијалот од политички манипулации со ресурсите и употребата на „енергетското оружје“⁴. Говорот на Лугер беше предмет на внимание на речиси целата меѓународна јавност.

Политичкиот момент, по донесувањето на Декларацијата од Рига, продолжи да добива поголемо значење, особено по спорот со прекилот на испораката на гасот помеѓу Русија и Белорусија во декември 2006 година и јануари 2007 година. Истото се случуваше и наредните години. На 31 јануари 2008 година Русија ја прекинува испораката на гасот за Украина, поради неплатените сметки и поради цената на гасот. Руско-Украинскиот спор околу цената на гасот остави без тој енергент десетина земји од Централна и Источна Европа. Без гас за греење и производство на струја останале Молдавија, Словачка, Бугарија, Србија, Хрватска, Македонија, додека со недостаток од гас се соочиле Турција, Грција, Чешка, Полска, Унгарија и Австрија. Својот врв, политичкиот момент го имаше, по се изгледа, во јануари 2009 година. Прекилот на испораката на рускиот гас преку Украина, предизвика голема непријатност во Европската Унија затоа што 40% од потребите за природен гас ЕУ ги задоволува од Русија, а 80% од тој гас поминува преку Украина⁵.

Декларацијата од Рига претставува значајна почетна точка за било каква анализа за улогата на НАТО во рамките на енергетската безбедност. Имено, во членот 45 од Декларацијата се наведува дека безбедносните интереси на НАТО можат да бидат погодени со прекин на протокот на виталните ресурси. Алијансата

⁴ За текстот на говорот погледни: Luger, R. *Energy and NATO*. Keynote speech delivered to the German Marshall Fund Conference, Riga, 27 November 2006. <http://luger.senate.gov/energy/press/speech/riga.cfm>

⁵ Кризата е завршена на 19 јануари по преговорите на премиерот на Русија, Владимир Путин и премиерот на Украина, Јулија Тимошенко. Тогаш е договорено Украина во 2009 година, да го плаќа рускиот гас 20% пониско од пазарната вредност, а од 2010 година да почне да ја плаќа цената како и другите земји од Европа, односно 470 долари за 1000 кубни метри. До тогаш Украина имала повластена цена за рускиот гас од 179,5 долари за 1000 кубни метри. *Nova gasna kriza 8 marta*. <http://www.pressonline.rs/page/stories/sr.html?id=59582§ionId=40&view=story> (посетен на 18.05. 2009 година).

ги поддржува координираните меѓународни напори за проценка на ризиците за енергетската инфраструктура и промовирањето на енергетската инфраструктурна безбедност⁶. Идивидуалниот ангажман на државите членки на НАТО е идентификуван и пред дискусијата за улогата на Алијансата на полето на енергетската безбедност. Истиот можеме да го детектираме уште во периодот на Иранско – Ирачката војна од 1980-1988 година. Тогаш, Велика Британија, Франција и Холандија партиципираат во операцијата „*Earnest Will*“ во која ги обезбедуваа рутите на танкерите во Персискиот Залив⁷.

Генерално гледано, пред Самитот во Рига, Алијансата укажуваше на проблематиката на енергетската безбедност прилично нејасно, односно активностите на НАТО оделе во насока на оневозможување на попречувањето на протокот на виталните ресурси. Дефинирањето на попречувањето е клучниот предизвик за Алијансата илустрирајќи го јазот во консензусот помеѓу воените загрозувања на виталните ресурси и оние со политичка мотивација. Мандатот на НАТО дефиниран со Декларацијата од Рига обезбедува одредено појаснување на интересите на Алијансата и нивно фокусирање кон енергетската инфраструктурна безбедност, но не и кон другите димензии на енергетската безбедност. Фокусираната и ограничената агенда дефинирана со Декларацијата од Рига формираше подлога за официјални разговори во 2007 и почетокот на 2008 година. Тогашниот генерален секретар на НАТО, Јап Де Хоп Шефер, повторил дека Алијансата ја смета енергетската безбедност како „колективен“ предизвик за кој мора да биде обезбеден „колективен“ одговор. Одговор кој во голема мерка е пропратен со координација помеѓу националните влади и меѓународните организации“⁸. Понатаму, улогата на НАТО во таквиот колективен одговор би се фокусирала таму каде што истата би можела да даде придонес, односно Алијансата треба да ја разгледа сопствената улога во заштитата на рутите на испорака, особено кај транспортот на течниот природен гас со танкери на отворено море, и заштита на критичната енергетска инфраструктура кога постои одредено високо ниво на закана.

На самитот во Букурешт во април 2008 година, истиот пристап беше потврден. Алијансата ќе настојува да даде придонес и потполно да се координира со активностите на меѓународната заедница, која содржи бројни организации специјализирани во сферата на енергетската безбедност. Иако сè уште постојат некои нејасни фрази - Алијансата ќе се ангажира во „проектирање на стабил-

⁶ Riga Summit Declaration <http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm>

⁷ Varwick, J. *NATO's Role in Energy Security*. NATO at a Crossroads. IP Summer 2008. p.39.

⁸ Говорот на Генералниот секретар на НАТО, Шефер, на 44-та Минхенска конференција за безбедност <http://www.securityconference.de/konferenzen/rede.php?id=204&menu2009=&menukonferenzen=&sprache=en&> (посетен на 18.05.2009 година)

ност“ и унапредување на меѓународната и регионалната соработка. Притоа, фокусот насочен кон цивилната одбрана и справувањето со кризи како и енергетската инфраструктура, останува јасен.⁹ Тоа не води до разгледување на „продлабочената“ улога која НАТО би можел да ја реализира.

Во тој контекст, улогата на НАТО би можела да биде насочена во давањето придонес во координираниот меѓународен напор, со цел за подобрување на енергетската безбедност во две широки подрачја, и тоа: споделување на информации и планирање и одговор.

Прво, споделувањето на информации претставува еден од клучните принципи на енергетската безбедност. НАТО може да придонесе делувајќи како важен мост помеѓу енергетската и безбедносната заедница. Ова е јасно назначено со Декларацијата од Рига, и потврдено со Декларацијата од Букурешт, односно, НАТО може да придонесе за размената на информациите делувајќи како форум за размена на известувања. Одредени размислувања се движат во насока на зајакнување на линкот помеѓу безбедносната и енергетската заедница, преку создавање на постојан мониторинг и оценување на механизмите за делување во соработка со Меѓународната Енергетска Агенција (ИЕА) и сличните на неа организации, вклучувајќи ги и компаниите. Исто така, НАТО може да даде свој придонес во размената на податоци преку практичната употреба на нејзините средства и капацитети. Односно, средствата за поморски надзор и рано предупредување можат да се користат за давање моментални информации за главните поморски транспортни рути кои не се доволно покриени од националните капацитети на одредени држави. Како второ, Алијансата може да даде свој придонес во остварувањето на енергетската безбедност преку ставање на располагање на сопствените воени капацитети и стручност таму каде што тоа е потребно. Првенствено се мисли на физичката заштита, патролирање и придружба на патиштата на критичната инфраструктура. НАТО веќе има јасно дефинирана улога во заштитата на нафтените и гасните капацитети во Северното Море, во случај на вооружени напади¹⁰. Морнаричките капацитети на НАТО (и на ЕУ) веќе се користат за заштита на прагките на нафта и гас во подрачјето на Рогот на Африка и Западна Африка, особено од нападите на пиратите и терористичките напади. Ваквите можности за одговор на заканите се манифестирани со операцијата „*Steadfast Jaguar 06*“, одржана на Зеленортските Острови во Јуни 2006 година¹¹.

⁹ Bucharest Summit Declaration, NATO Press Release (2008/049) 3 April 2008. www.nato.int

¹⁰ *Energy security: A common concern* http://www.regjeringen.no/nb/dep/fd/dep/politisk_ledelse/Statssekretar_Espen_Barth_Eide/taler_artikler/2007/Energy-security-A-common-concern.html?id=486901 (посетен на 20.05.2009 година)

¹¹ Подетални информации за операцијата *Steadfast Jaguar 06* на: http://www.nato.int/SHAPE/issues/shape_nrf/steadfast_jaguar.htm

Сложеноста на улогата на НАТО во рамките на енергетската безбедност

Според претходно изнесеното, НАТО добива мандат да ја преиспита својата потенцијална улога во сферата на енергетската безбедност, во меѓународни рамки. Декларацијата од Рига, поточно делот кој се однесува на енергетската безбедност се соочува со редица сложени елементи кои го успоруваат практично-то дефинирање на улогата на Алијансата. Официјалните лица и аналитичари од повеќето држави членки на НАТО се на мислење дека енергетската безбедност останува национален проблем, и дека како таков треба да се третира. Значи, според нив, незамисливо е сценариото за распоредување на НАТО трупите на нафтени платформи или чување на нафтоводите и гасоводите. Во тој контекст, еден НАТО дипломат одговарајќи на шпекулациите за распоредувањето на трупите како „полиција на нафтоводите“ во региони како што е Кавказот, ќе потенцира дека енергетската безбедност и безбедноста на инсталациите и транспортните рути претставуваат национална одговорност. Ангажманот на Алијансата првенствено треба да биде насочен кон давањето на совети и помош отколку активно да се ангажира на теренот¹².

Слични ставови имаат и турските експерти и аналитичари кои истакнуваат дека Турската држава борејќи се против Курдите направила многу повеќе од Алијансата во поглед на заштитата на критичната енергетска инфраструктура. Исто така, Азербејџан низ чија територија поминува значајна енергетска траса (Баку-Тбилиси-Чејхан нафтоводот) преку својот претседател на влада Абид Шарифов потенцира дека Алијансата нема искуство во заштитата на нафтоводите и комуникациите кои поминуваат преку земјите кои не се членки на НАТО¹³. Ваквите ставови за немањето потреба за помош од страна на НАТО, конкретно за посочениот нафтовод, произлегуваат од фактот што истиот е заштитен и од Азербејџанската влада и од компаниите кои сметаат дека заштитата е остварена и преку други мерки како што се длабоко вкопување на нафтоводите и укажувањето на локалното население за важноста на безбедноста на нафтоводите.

Од друга страна, доколку се преместиме на северот од Планетата, поточно Северно-атлантскиот регион, и ги анализираме тамошните дискусии на експертите и аналитичарите ќе увидиме поинакви размислувања. Имено, Норвешкото

¹² „Climate change may spark conflict with Russia, EU told“ <http://www.guardian.co.uk/world/2008/mar/10/eu.climatechange?gusrc=rss&feed=networkfront> (посетен на 21.05.2009 година)

¹³ „NATO not Responding Positively to Azerbaijan’s Appeal for Provision of Security of Pipelines: Deputy Premier“ <http://news-en.trend.az/politics/enforcemen/1064148.html> (посетен на 21.05.2009 година)

Море и транспортните рути на нафтата и природниот гас кои тука поминуваат промовираат дискусии за потребата од разгледување на прашањата за поморската безбедност. Се потенцира дека НАТО членките од двете страни на Атлантикот мораат заедно да работат на енергетската безбедност, како централен дел на безбедносната политика на Алијансата, и тоа првенствено на безбедноста на транспортот, а потоа и на енергетската безбедност. Според Бјорн Бјарнасонар, енергетската безбедност претставува нова димензија која ги рedefинира северните предели на Атлантскиот регион на политичката и воената сцена на НАТО, односно го реafirмира поморскиот идентитет на НАТО¹⁴.

Според други мислења енергетско безбедносната улога би ја разводнила или нарушила агендата на НАТО на штета на постоечките мисии. Енергетската безбедност исто така е поврзана со други прашања од сложениот дневен ред на НАТО, како на пример расправате за понатамошно проширување на членот 5 со вклучување на енергетската безбедност. Во својот говор на маргините на самитот во Рига, веќе споменатиот сенатор Лугар предложил делотворните енергетски стратегии да ги вклучат и новите односи со државите од Кавказ и Централана Азија и тоа особено односите со Казакстан и Азербејџан, при што евентуалното членство во НАТО мора да се стави на маса¹⁵.

Аргументите за проширувањето на членот 5, се однесуваат на можноста за уништување на националните економии доколку енергијата се користи како „оружје“. На овој начин Алијансата би се обврзала на соодветен одговор на обидите и користењето на енергијата како „оружје“ против своите земји членки.

Иако соработката со другите меѓународни организации е важна намера нотирана во Рига, но се покажува и како доста проблематична. Дефинирањето на улогата на НАТО во рамките на енергетската безбедност, овозможува поширока дискусија и изнесување на различни мислења кои честопати не се на иста „фреквенција“. Оваа може да се илустрира, на пример, со разликата во дефинирањето на заканите по енергетската безбедност на национално и институционално ниво. Земајќи ги предвид различните географски региони, изворите на ресурсите и инфраструктурните капацитети, а со тоа и нивните поединечни енергетски стратегии, повеќето земји во ЕУ и НАТО гледаат на различен начин на ситуацијата со енергијата. Според тоа во рамките на секоја организација,

¹⁴ „Energy Security, the High North of Europe and NATO“ <http://www.vardberg.is/?p=36> (посетен на 21.05.2009 година)

¹⁵ Monaghan, A. *Russia and the Security of Europe's Energy Supplies: Security in Diversity?* CSRC Paper 07/01. Swindon: Defence Academy of the UK: January 2007. <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0C54E3B3-1E9C-BE1E-2C24-A6A8C7060233&lng=en&id=44087> (посетен на 21.05.2009 година)

постои проблем за дефинирање на било кој напреден степен на разјаснување и консензус за природата на заканата и за кого таа се однесува.

Се уште поголемиот број држави членки на ЕУ и НАТО на енергетската криза гледаат како на економски проблем кој првенствено треба да се регулира на пазарот, а не со надворешно-политички и безбедносни мерки. Генерално би можеле да се согласиме дека САД тежнеат кон акцептирање на енергетската безбедност како заштита на снабдувањето со енергенти, додека ЕУ тоа го дефинира во смисла на менаџирање со побарувачката на енергентите. Ваквите различни поаѓалишта во дефинирањето на енергетската проблематика, претставува дополнително комплицирана состојба, особено по различните реакции внатре во ЕУ и НАТО на некои од прашањата кои ја донесоа енергетската безбедност на дневниот ред на Алијансата. Сето тоа ги поткопува изгледите за воспоставување комплементарни енергетски односи помеѓу НАТО и ЕУ.

Дополнителен проблем претставува и рускиот поглед на дискусиите за вклучувањето на енергетската безбедност во агендата на НАТО. Алијансата се труди расправата за енергетската безбедност да не биде протолкувана од страна на Москва како анти-руски сигнал. Во оваа насока особено е интересна изјавата на рускиот министер за надворешни работи Сергеј Лавров, кој кон крајот на 2007 година ја осуди политизацијата на енергетската безбедност на штета на земјите производители и потенцира дека она што претставува чисто економски се политизира со обидот за обединување на потрошувачите за да се спротивстават на Рускиот енергетски монопол¹⁶. Како што НАТО почнува да разговара за енергијата како безбедносно прашање, истото го прави и Москва, која состави нова Воена доктрина во која енергетската безбедност има свое место¹⁷.

Заклучок

Во процесот на редефинирањето на НАТО како безбедносен гарант на своите членки, се повеќе се наметнува потребата од сериозното разгледување на безбедноста на снабдувањето со енергенти. Заканите по енергетската безбедност нашироко се етаблираат во меѓународната политика, но и на национално ниво. Покрај тоа проблемот сериозно се елаборира и во академската заедница.

¹⁶ Monaghan, A. *Energy Security: NATO's Limited, Complementary Role*. Research Division - NATO Defense College, Rome - No. 36 – May 2008.

¹⁷ Russia's Military Doctrine http://www.armscontrol.org/act/2000_05/dc3ma00?print (посетен на 21.05.09 година)

Сепак, сè уште доминираат ставовите за релација на прифаќањето на улогата на НАТО во разрешувањето на заканите по енергетската безбедност.

Што се однесува на постоечките основи на Алијансата, се мисли на членот 5, можеме да воочиме дека енергетската безбедност на некој начин е содржана во истиот. Членот 4 од Вашингтонскиот договор пропишал дека страните „ќе се консултираат заедно, секогаш кога, според мислењето на било кој од нив, нивниот територијален интегритет, политичката независност или безбедноста е загрозувана“.¹⁸ Членот 5, исто така, е потенцијално релевантен, земајќи ја предвид природата на повеќето закани „страните се сложни дека вооружен напад против една или повеќе од нив во Европа или Северна Америка ќе се смета за напад на сите нив“.¹⁹ Земајќи го предвид фактот дека со оваа закана не се дистанцираат енергетските постројки од останатите цели, а од друга страна природата на заканите за енергетската инфраструктура од страна на терористите, пиратите, па дури и државите најверојатно ќе бидат во форма на вооружени напади, можеме да претпоставиме дека вооружен напад на енергетска постројка може да биде причина за повикување на Членот 5. Единствен исклучок би биле намерните престанувања на производство на потребни количини енергенти и нивна испорака до крајните потрошувачи, со што би се влијаело на националните економии и би се заземале одредени политички позиции на земјата производител. Во овој случај би било симптоматично повикувањето на членот 5.

Негативната конотација во поглед на предложената агенда за улогата на НАТО во енергетската безбедност, се чини дека е премногу поедноставно разбрана. Односно, шпекулациите генерално одат во насока на единствен воен одговор на Алијансата во случај на загрозување на енергетската безбедност. Ако се надоврзе и нереалната агенда или провокацијата околу дискусија за менување на постоечкиот член 5, од Вашингтонскиот договор како и потенцијалното членство на Казакстан и Азербејџан, евидентен е новиот стратемски хоризонт кој може да го креира идниот меѓународен контекст во кој Алијансата ќе функционира.

Алијансата при дефинирањето на сопствената улога во рамките на енергетската безбедност се соочува со две паралелни дебати насочени кон дефинирањето на прекинот во снабдувањето со енергенти. Дали тоа ќе биде воен прекин, предизвикан од вооружени напади или можеби во контекстот на натпреварот за пристап кон одредени ресурси?. Тоа треба да ги детерминира напорите на Али-

¹⁸ The North Atlantic Treaty Washington D.C. - 4 April 1949 Article IV of the Washington Treaty, <http://www.nato.int/docu/basicxt/treaty.htm>

¹⁹ Article V Washington Treaty, <http://www.nato.int/docu/basicxt/treaty.htm>

јансата заради изнаоѓање на најсоодветни решенија. Односно нејзиниот ангажман би одел во насока на соработка со партнерите, изградба на капацитетите, реформи во одбраната и обука на партнерските земји. Во екстремни случаи е можно вклучување и на воена заштита на инфраструктурата од вооружени напади.

Втората дебата, оди во насока на детерминирање на прекилот во снабдувањето со енергенти преку вклучување на политичките причини за кои најчесто тешко се дефинираат и докажуваат. Во тој случај многу тешко може да се смета на консензус на сите партнери при евентуално преземање на одредени мерки. Од друга страна, таквата состојба би можела да мотивира разгледување на одредени решенија внатре во рамките на Алијансата како и интенцијата за подобрување на сопствената ефикасност во потрошувачката на енергентите како средство за намалување на зависноста од надворешни услови.

Како и да е, Алијансата ќе мора поактивно да работи на сопствената улога во енергетската безбедност, во контекстот на нејзината еволуирачка патека на опстојување и функционирање на меѓународната безбедносна сцена.

(Рецензент доц. д-р Оливер Бакрески)

ЛИТЕРАТУРА

- Monaghan, A.** *Russia and the Security of Europe's Energy Supplies: Security in Diversity?* CSRC Paper 07/01
- Monaghan, A.** *Energy Security: NATO's Limited, Complementary Role.* Research Division - NATO Defense College, Rome - No. 36
- Moran, D., J.A Russell,** *The Militarization of Energy Security.* Strategic Insights, Vol 7, No. 1, February 2008
- Radoman, J.** *Securitization of Energy as a Prelude to Energy Security Dilemma.* Western Balkans Observer, Issue: 4/2007
- Varwick, J.** *NATO's Role in Energy Security.* NATO at a Crossroads. IP Summer 2008
Bucharest Summit Declaration
Riga Summit Declaration
The North Atlantic Treaty Washington D.C. - 4 April 1949

Toni MILESKI

NATO AND ENERGY SECURITY DILEMMA**Summary**

The basic intention of presented paper is to represent attend for approaching and clearing of debate about energy security in the frames of evolutionary NATO. The circumstances in the field of energy supplied doesn't represent only economic thematic and they more occupied working agendas of the other international institution. More precisely, the paper is focusing on the approach politization and securitization of energy supply, the involvement and NATO role in the field of energy security as well as difficulty in definite of Alliance role. The paper is analyzed arguments which are needed for more serious NATO involvement and elaborate the beginnings of such thoughts in the Alliance strategic documents. As well as, the paper are analyzed elements which may be presents obstacle in clear definition of place and role of NATO in energy security. Energy security dilemma represents serious indicator of possible directions of Alliance evolution and its future contribution in contemporary international relations.

Key words: NATO, ENERGY, ENERGY SECURITY, SECURITY AND RESOURCES